

Clara Zetkin

Ur min anteckningsbok

Kamrat Lenin talade upprepade gånger med mig om kvinnofrågan. Tydligt hade han stor vikt vid kvinnorörelsen och ansåg den vara en väsentlig, under vissa förhållanden en helt avgörande beståndsdel av den socialistiska rörelsen. Givetvis ansåg han, att kvinnans fulla sociala likaberättigande var en princip som för kommunister var höjd över all diskussion. Vårt första längre samtal i ämnet hade vi hösten 1920 Lenins stora arbetsrum i Kreml. Lenin satt vid sitt skrivbord, som var täckt av papper och böcker och som utan något som helst ”genialt slarv”, vittnade om studier och arbete.

Vi måste ovillkorligen skapa en stark internationell kvinnorörelse nå klar teoretisk grundval, började Lenin samtalet, då vi hade hälsat på varandra. Utan marxistisk teori ingen god praktik, den saken är klart. Också den här frågan är största möjliga principiella renlärighet nödvändig För oss kommunister. Vi måste avgränsa oss skarpt från alla andra partier. Tyvärr fungerade inte vår internationella kongress, då det gällde behandlingen av kvinnofrågan. Den tog upp frågan, men kom inte till något ställningstagande. Saken sitter fortfarande fast i en kommission som ska utarbeta en resolution, teser och riktlinjer. Men än så länge har den inte kommit långt. Ni måste hjälpa oss.

Det Lenin sade hade jag hört tidigare från andra håll och jag uttalade min förvåning. Jag var full av entusiasm över vad de ryska kvinnorna hade uträttat under revolutionen och fortfarande uträttade för dess försvar och vidareutveckling. Vad kommunistkvinnornas ställning inom bolsjevikpartiet beträffade tyckte jag att partiet verkade mönstergillt, rena mönsterpartiet. Det var det enda partiet som tillförde den internationella kommunistiska kvinnorörelsen värdefulla skolade, erfarna krafter och var ett lysande exempel för de övriga.

– Det är sant, det är mycket bra och riktigt! sade Lenin och log sitt fina stillsamma leende. Överallt, både i Petrograd, här i Moskva, i städerna och industrisamhällena över hela landet har proletärkvinnorna skött sig storartat under revolutionen. Utan dem hade vi aldrig kunnat segra, eller kanske vi hade segrat nätt och jämt. Det är vad jag tror. Tänk, vad de var tappra och vad de är tappra än idag! Ni anar inte vilka lidanden och umbäranden de har fått utstå. Men de står ut, därför att de vill stödja sovjeterna, vad de vill ha är frihet och kommunism. Ja, våra proletärkvinnor är verkligen duktiga klasskämpar och de förtjänar beundran och kärlek. Förresten måste man nog medge att också damerna inom den ”konstitutionella demokratin” i Petrograd var betydligt tapprare i kampen mot oss än småjunkrarna. Det är faktiskt sant. Inom partiet har vi pålitliga, kloka, outtröttligt verksamma kommunistkvinnor. Vi har lyckats placera dem på många viktiga poster både i sovjeterna och exekutivkommittéerna, i folkskommisariaten och på andra offentliga tjänster. Många arbetar dag och natt inom partiet och ute bland massorna, bland lantbefolkningen och i Röda armén. För oss är det ovärderligt. Men det är ovärderligt också för kvinnorna ute i världen. Våra kvinnor visar vad kvinnor kan uträtta, hur viktigt deras arbete är för samhället. Proletariatets första diktatur jämnar verkligen vägen för kvinnans fullständiga sociala likaberättigande och utrotar fler fördomar än tjocka volymer av kvinnosakslitteratur. Trots det har vi inte någon internationell kvinnorörelse än, och det måste vi absolut ha! Vi måste genast sätta i gång med att skapa den! Utan en internationell kvinnorörelse är arbetet för vår international och dess partier ofullkomligt och kan aldrig bli annat än ofullkomligt. Vad vi måste åstadkomma är ett helt och fullkomligt arbete för revolutionen. Berätta nu, hur det går med det kommunistiska arbetet utomlands!

Jag rapporterade så gott jag kunde, fast förbindelserna mellan de partier som hade anslutit sig till Komintern vid den tiden ännu var mycket lösa och oregelbundna. Lenin lyssnade

uppmärksamt med överkroppen något framåtlutad. Han visade inga som helst tecken till att bli uttråkad, otålig eller trött utan lyssnade med spännt intresse också till oväsentligheter. Jag har aldrig träffat någon som kunde lyssna så bra som han, som så snabbt uppfattade alla detaljer och satte in dem i deras rätta sammanhang. Det märktes på de korta, alltid mycket sakliga frågor han då och då gjorde, och på att han allt som oftast återkom till en eller annan detalj i samtalet. Emellanåt gjorde han korta anteckningar.

Som naturligt var talade jag särskilt ingående om läget i Tyskland. Jag berättade för Lenin, hur viktigt Rosa Luxemburg – ansåg det vara, att vi försökte vinna kvinnornas breda massa för den revolutionära kampen. Då det kommunistiska partiet hade grundats, yrkade hon på att en kvinnotidskrift skulle ges ut. När Leon Jogisches och jag träffades för sista gången – ett och ett halvt dygn innan han lönnmördades – diskuterade vi partiets närmaste arbetsplaner och han gav mig flera uppdrag, bland annat att utarbeta en plan för organiserandet av verksamheten bland arbetarkvinnorna. På partiets första illegala konferens hade frågan tagits upp. De skolade och erfarna kvinnliga agitatorer och ledare som framträtt under förkrigstiden och under kriget hade nästan utan undantag stannat kvar inom någon av socialdemokratins båda falanger och de höll kvar många av de väckta och stridbara proletärkvinnorna under sin färla. Emellertid hade det bildats en liten grupp av självuppoftande energiska kommunistkvinnor som deltog i partiarbetet och i alla partiets strider. Nu hade partiet dessutom organiserat en systematisk verksamhet bland proletärkvinnorna. Det var förstås bara en början, men en ganska bra början i alla fall.

– Inte illa, inte alls illa, sade Lenin. Kommunistkvinnornas energi, deras offervilja och hänförelse, mod och klokhet under den illegala och halvlegala tiden bådar gott för arbetets framåtskridande. Att vi vinner massorna och genomför aktioner är viktigt för partiets tillväxt och styrka. Men hur står det egentligen till med våra kamrater – både manliga och kvinnliga – principer och skolning i den här frågan som ju är väsentlig för arbetet bland massorna och har stor betydelse för vad massorna kan vinnas för och hänföras av. Jag minns inte just nu vem det var som sade: ”För att kunna utträtta stordåd måste man vara inspirerad”. Vi och all världens arbetare måste verkligen utträtta stordåd. Alltså, vad är det som inspirerar era kamrater, Tysklands proletärkvinnor? Koncentrerar de allt sitt intresse och hela sin aktivitet på nuets politiska krav? Vad är det som står i centrum för deras tankar?

Den saken har jag nämligen hört en hel del underligheter om av både ryska och tyska kamrater, det måste jag säga! Enligt vad man har berättat för mig lär en begåvad kommunistkvinna i Hamburg ge ut en tidning för prostituerade; hon vill organisera dem för den revolutionära kampen. Rosa, som den goda kommunist hon är, kände och handlade mänskligt när hon i en artikel tog sig an hade hamnat i fängelse för någon förseelse mot polisförordningarna vid utövandet av sitt sorgliga yrke. De är det borgerliga samhällets beklagansvärda offer i dubbelt måtto; dels genom den förbannade egendomsfördelningen, dels genom det förbannade moraliska hyckleriet. Den saken är självklar, bara råa kortsynta människor kan förneka det. Men att man inser detta är en sak, en helt annan är att man – hur ska jag säga – organiserar de prostituerade i en särskild skråliknande revolutionär kampgrupp och ger ut en facktidning för dem. Finns det verkligen inte längre några industriarbeterskor i Tyskland som behöver organiseras, som man kunde ge ut en tidning för och dra in i kampen? Den där företeelsen är sjuklig. Den påminner mig starkt om den moderiktning inom litteraturen som diktade om varenda prostituerad till en ljuv madonna. Den ursprungliga tanken var nog sund och bottnade i socialt medlidande och uppror mot den hedervärda bourgeoisins hycklade dygd. Men det i och för sig sunda anfrättes av borgerlighet och urartade. Också här i Ryssland ger prostitutionen oss förresten en del svåra problem att lösa. Vad det gäller är att återföra de prostituerade till produktivt arbete och inlemma dem i den sociala gemenskapen. Men att genomföra det, sådant som samhället är just nu, under nu givna

förhållanden, är svårt och komplicerat. Vi står inför en sida hos kvinnoproblemet som kommer att fordra sin praktiska lösning också sedan proletariatet har erövrat statsmakten. Vi kommer att få mycket besvär med det här i Sovjetryssland. Men för att återgå till ert specialfall i Tyskland; partiet får under inga omständigheter finna sig i ett sådant beteende från medlemmarnas sida, det skapar förvirring och splittrar våra krafter.

Är ni själva då, vad har ni gjort åt saken?

Utan att vänta på svar fortsatte Lenin: – Ert syndaregister är större än så, Clara! Man har sagt mig att sexuella frågor behandlas mycket ingående på kommunistkvinnornas uppläsning- och diskussionsaftnar. De lär vara föremål för det största intresse och för politisk undervisning och upplysning. Jag trodde inte mina öron när jag hörde det. Den första proletärstaten kämpar mot hela världens kontrarevolutionärer. Läget i Tyskland fordrar i och för sig största möjliga koncentration av alla proletära revolutionära krafter för att den alltmer framträngande kontrarevolutionen skall kunna hejdas. Och då är aktiva kommunistkvinnor sysselsatta med att diskutera sexuella frågor och ”äktenskapsformer i det förflutna, nuet och framtiden”. De ser det som sin viktigaste uppgift att ge kvinnorna den sortens upplysning. Den mest lästa skriften lär vara en broschyr om sexuella frågor, skriven av en ung kommunistkvinna i Wien. Vilket strunt! Allt som är riktigt i den skriften har arbetarna läst för länge sedan hos Bebel. Fast inte lika långtråkigt och schematiskt uttryckt som i broschyren utan agitatoriskt medryckande och aggressivt mot bourgeoisin. De freudska hypoteserna ger den en ”bildad”, en rentav en rentav vetenskaplig anstrykning, men den är rena rama fuskverket. Freuds teorier hör också till de där fåniga modenyheterna. Jag är misstrogen mot alla sexuella teorier i artiklar, avhandlingar och broschyrer, kort sagt mot teorierna i den speciella litteratur som frodas i det borgerliga samhällets drivbänk. Jag är misstrogen mot alla som alltid bara stirrar på sexualproblemet som indiska helgon stirrar på sin navel. Jag har intrycket att överflödet på sexuella teorier som till största delen är hypoteser, ofta ganska löst grundade, bottnar i ett rent personligt behov att försvara det egna abnormalt eller hypertrofiska sexuallivet inför den borgerliga moralen och be om överseende. Den dolda respekten för borgerlig moral åt mig lika motbjudande som rotandet i det sexuella som, hur ohämmat och vilt det än må förefalla, ändå, när allt kommer omkring är rent borgerligt. Framför allt har det blivit en passion hos de intellektuella och de dem närliggande kretsarna. Inom partiet, inom det klassmedvetna kämpande proletariatet finns det inte plats för sådant.

Jag insköt att de sexuella och äktenskapliga frågorna inom kapitalismen och den borgerliga samhällsordningen har åstadkommit mångskiftande problem, konflikter och lidanden för kvinnor inom alla samhällsklasser och alla sociala skikt. Just på det sexuella området har kriget och dess verkningar ökat kvinnornas konflikter och lidanden alldeles otroligt och blottat problem som förut varit dolda. Därtill kommer nu den vaknande revolutionens atmosfär. Gamla känslo- och tankevärldar har börjat svikta. Hittills existerande sociala band lossnar och brister och ansatser märks till nya relationer och inställningar människor emellan. Intresset för hithörande frågor kan vara ett uttryck för behovet av upplysning och nyorientering. Det är i så fall också en reaktion mot det borgerliga samhällets onatur och hyckleri. Att se äktenskaps- och familjeförändringar i historisk belysning och lära sig förstå att de är beroende av samhället kan vara ägnat att befria proletärkvinnorna från den vidskepliga föreställningen att det borgerliga samhället kommer att bli för evigt bestående. Ett kritiskt-historiskt ställningstagande måste medföra en hänsynslös analys av den borgerliga ordningen och därmed en brännmärkning av den sexuella sedlighetens hyckleri. Alla vägar leder till Rom. Alla marxistiska analyser av någon viktig del av samhällets ideologiska överbyggnad eller av någon iögonfallande social företeelse måste leda till analys av det borgerliga samhället och dess egendomsbegrepp och mynna ut i ett ”Carthaginem esse delendam”.

Lenin nickade leende.

– Ser man på! Vilken duktig försvarsadvokat ni är för era kamrater och ert parti! Naturligtvis har ni rätt i det ni säger. Men därmed kan man i bästa fall ursäkta de i Tyskland begångna felen, inte rättfärdiga dem. Ett fel är och förblir ett fel. Vill ni verkligen på allvar göra gällande, att sexual- och äktenskapsfrågorna behandlas utifrån en mogen levande historisk materialistisk ståndpunkt på uppläsning- och diskussionsaftnarna? Det skulle förutsätta i ett mycket mångsidigt och djupt kunnande, en förmåga att klart marxistiskt behärska ett oerhört stort material. Var har ni sådana krafter just nu? Om de verkligen funnes, skulle det aldrig kunna hända att en broschyr som den jag nämnde används som undervisningsmaterial på uppläsning- och diskussionsaftnar. Man rekommenderar och sprider sådana skrifter istället för att kritisera dem. Vad blir följden av en så olämplig och omarxistisk behandling av frågan? Jo, sexual- och äktenskapsproblemet uppfattas inte som en del av den stora sociala frågan.. Tvärtom blir den stora sociala frågan ett bihang till sexualproblemet. Huvudsaken skymms undan och blir en bisak. Det skadar inte bara klarheten i själva frågeställningen utan också i proletärkvinnornas tänkande, deras klassmedvetande överhuvudtaget.

Dessutom och inte minst – redan den vise Salomo sade att allt har sin tid. Jag frågar er, är det här verkligen rätta tiden att månader i sträck underhålla proletärkvinnorna med hur man älskar och låter älska sig, hur man uppvaktar och låter uppvakta sig, om också ”i det förflutna, nuet och framtiden hos olika folkslag”, för att man stolt ska kunna kalla det historisk materialism. Nej nu måste alla kommunistkvinnors, alla arbetande kvinnors tankar vara inriktade på den proletära revolutionen, som också kommer att skapa förutsättningar för den nödvändiga förnyelsen inom äktenskapliga och sexuella förhållanden. Nu står sannerligen andra problem i förgrunden än de äktenskapliga formerna hos australnegrer och syskonäktenskap i gamla tider. Frågan om sovjeterna står fortfarande på dagordningen. Versaillesfördraget och dess följder på de kvinnliga massornas liv, arbetslöshet, sjunkande löner, skatter och mycket annat. Kort sagt, jag står fast vid att den sortens politiskt sociala utbildning av proletärkvinnorna är fel, helt och hållet fel. Hur har ni själv kunnat se på och tåla! Ni måste sätta in hela er auktoritet på att få en ändring till stånd!

Jag hade visst inte underlåtit att kritisera och säga min mening till de ledande kvinnorna på olika håll, vare sig i detta eller andra sammanhang, förklarade jag för min upphetsade vän. Men som han säkert visste, är ingen profet i sitt eget land eller bland sina närmaste. Genom min kritik hade jag ådragit mig misstanken att vilja bevara en mängd rester av socialdemokratiska och gammaldags kälkborgerliga inställningar. När allt kommer omkring hade min kritik ändå inte varit förgäves. Sexual- och äktenskapsfrågorna stod faktiskt inte längre främst på programmet för undervisningen eller på diskussionsaftnarna.

– Jag vet, jag vet, svarade Lenin. Jag själv blir också ofta misstänkt för fariséism i de här frågorna, fast det är mig motbjudande; det skulle ju tyda på hyckleri och inskränkthet. Nå, jag tar det lugnt! Gulnäbbade fågelungar som just har kläckts ur de borgerliga åsikternas ägg är alltid väldigt kloka. Det får vi finna oss i utan att för den skull ändra oss. Men våra ungdomsrörelser har också smittats av den ”moderna” inställningen till sexuella frågor och det överdrivna sysslandet med dem. Lenin gav ett ironiskt eftertryck åt ordet ”moderna” och gjorde en ogillande grimas.

– Jag har fått höra från många håll att sexualfrågan är älsklingsämnet också för era ungdomsorganisationer, fortsatte han. Det lär inte finnas folk nog som kan hålla föredrag i ämnet. Inom ungdomsrörelsen är den sortens ofog alldeles särskilt farligt och skadligt. Det kan lätt leda till överdrifter, en överhettning av det sexuella livet hos den enskilde, och till att ungdomens hälsa och krafter föröds. Den företeelsen måste ni bekämpa. Kvinno- och ungdomsrörelserna har faktiskt många beröringspunkter. Kommunistkvinnorna borde överallt planmässigt samarbeta med ungdomen. Det vore ett fullföljande, en utvidgning och upphöjning av moderligheten från det individuella till det sociala planet. Kvinnornas

vaknande sociala liv och verksamhet måste främjas. Kvinnorna måste befrias från sin trånga småborgerliga inställning till hemmet och familjen. Detta sagt i förbigående.

Också här hos oss är en stor del av ungdomen ivrigt sysselsatt med att ”revidera” den borgerliga inställningen och moralen i sexualfrågor. Och jag måste tillägga, att det i stor utsträckning gäller den bästa, den verkligt lovande ungdomen. Det är som ni själv sade. I efterkrigssituationens och den begynnande revolutionens atmosfär blir de gamla ideologiska värdena upplösta och förlorar sin bindande kraft genom att deras samhälleliga grundval förskjuts. Nya värden utkristalliseras långsamt, under strid. Också i förhållandena människor emellan, man och kvinna emellan, revolutioneras känslor och tänkesätt. Nya riktlinjer dras för den enskildes och det allmännas rätt och alltså också för den enskildes plikt. Än så länge befinner sig allt i fullständigt kaotisk jäsning. De olika, varandra motsatta, tendensernas inriktning och utvecklingskraft kan ännu inte urskiljas klart. Just då det gäller de sexuella förhållandena, äktenskapet och familjen, är det fråga om långsamma och ofta mycket smärtsamma processer av förgängelse och tillblivelse. Det borgerliga äktenskapets förfall, ruttenhet och orenhet, dess svårupplöslighet, mannens frihet, kvinnans förslavning, den otäcka förljugenheten i den sexuella moralen och de sexuella förhållandena fyller de bästa, andligen mest vitala människorna med den djupaste avsky.

Det borgerliga äktenskapet och det borgerligt statliga tvånget skärper konflikterna och förvärrar det onda, som bottnar i att egendom är ”helig” och därmed helgar besticklighet, gemenhet och uselhet. Det anständiga borgerliga samhällets konventionella hyckleri gör resten. Människorna reagerar mot den härskande korruptionen och vidrigheten. Individens känslor förändras snabbt, begäret och längtan efter omväxling i njutningarna kan lätt ta överhand och bli otyglade i en tid då väldiga riken läggs i ruiner, gamla maktförhållanden sprängs och samhällsformerna i en hel värld börjar upplösas. Det räcker inte med sexual- och äktenskapsreformer i borgerlig mening. En sexual- och äktenskapsrevolution, motsvarande den proletära revolutionen, är på väg. Det ligger nära till hands, att det mycket invecklade kvinnoaks-komplex som därvid blottas i särskilt hög grad sysselsätter både kvinnorna och ungdomen, eftersom båda parterna lider svårt genom nuvarande sexuella missförhållanden. Ungdomen rebellerar med ungdomens hela våldsamt. Det kan man förstå. Ingenting vore oriktigare än att predika klosterlig askes och rutten borgerlig moral för ungdomen. Men det är betänkligt att göra det sexuella till psykisk medelpunkt vid en ålder, då det sexuella redan förut gör sig så starkt gällande fysiskt. Det kan rentav bli ödesdigert ... Tala med kamrat Lilina om saken. Hon måste ha fått stor erfarenhet genom sitt omfattande arbete med olika slags undervisningsanstalter och vi vet att hon är kommunist alltigenom och inte har några fördomar.

Ungdomens ändrade inställning till sexuallivets problem är givetvis ”principiell” och grundad på en teori. En del säger att deras inställning är revolutionär och kommunistisk och tror själva uppriktigt att det är så. Det gör inget intryck på mig som är gammal. Visserligen är jag långtifrån någon dyster asket, men ungdomens nya sexualliv – ibland också ålderdomens – tycks mig ofta vara rent borgerligt, en utbyggnad av den gamla borgerliga bordellen. Med kärlekens frihet har det ingenting alls att göra, så som vi kommunister fattar begreppet. Säkert känner ni till den storartade teorin, att i ett kommunistiskt samhälle tillfredsställs den sexuella åtrån och kärleksbehovet lika enkelt och självklart som man ”dricker ett glas vatten”.

Vattendrickningsteorin har gjort en del av vår ungdom alldeles tokig och varit ödesdiger för många unga pojkar och flickor. Vattendrickningsteorins anhängare påstår att de är marxistiska. Jag betackar mig för en sådan marxism som direkt och omedelbart härleder alla företeelser och omvandlingar i samhällets ideologiska överbyggnad ur deras ekonomiska bas. Fullt så enkelt ligger det ändå inte till. Det har en viss Friedrich Engels för länge sedan konstaterat ifråga om den historiska materialismen.

Jag anser den berömda vattendrickningsteorin vara fullkomligt omarxistisk och till på köpet antisocial. I sexuallivet tar sig ju inte bara det av naturen givna uttryck, utan också det som har blivit kultur, det må vara högt eller lågt. I sin bok "Familjens ursprung" har Engels påpekat hur betydelsefullt det är att en allmän könsdrift utvecklats och förfinats till individuell köns kärlek. Könens förhållande är ju inte enbart ett växelspel mellan samhällsekonomin och ett fysiskt behov, avsiktligt utvalt för fysiologiskt betraktande. Det vore rationalism, inte marxism, att vilja återföra dessa relationers omvandling, fristående och lösryckta ur sitt sammanhang, på samhällets ekonomiska grundvalar. Javisst, törst måste släckas! Men inte brukar väl en normal människa under normala förhållanden lägga sig ner i gatsmutsen och dricka ur en vattenpöl? Eller ens ur ett glas som har blivit solkigt längs kanten av mångas läppar? Den sociala sidan är ändå viktigare än allt annat. Vattendrickningen är faktiskt individuell. Till kärlek måste man vara två och en tredje, ett nytt liv, kan uppstå. På detta faktum grundar sig samhällets intresse och plikten mot gemenskapen.

Som kommunist har jag ingen som helst sympati för vattendrickningsteorin, inte ens om den bär den vackra etiketten "kärlekens befrielse". Förresten är kärlekens befrielse varken någon ny eller någon kommunistisk idé. Ni minns nog att den predikades i skönlitteraturen framför allt någon gång i mitten av förra århundradet, då den kallades "hjärtats frigörelse". I borgerlig praxis visade den sig vara en köttets frigörelse. Predikandet var talangfullare då än det är nu, hur det är i praktiken kan jag inte bedöma. Det är inte så att jag vill predika askes med min kritik. Absolut inte! Kommunismen ska inte komma med askes utan med livsglädje, livskraft, bland annat genom ett förverkligat kärleksliv. Men den nu så ofta iakttagna sexuella hypertrofin ger enligt min uppfattning varken livsglädje eller livskraft, den bara tar. I revolutionens tidsålder är detta illa, mycket illa.

I synnerhet ungdomen behöver livsglädje och livskraft. Hälsosam idrott, gymnastik, simning, fotvandring, kroppsövningar av alla slag är vad ungdomen behöver, lika väl som mångsidiga andliga intressen. Den måste lära, studera och forska, alltsammans så mycket som möjligt i gemenskap med andra! Sådant ger ungdomen mer än de ständiga föredragen och diskussionerna om sexuella problem och det man kallar att njuta av livet. En sund kropp i en sund själ! Varken munk eller Don Juan, men inte heller ett mellanting som den tyske småborgaren. Ni känner väl vår unge kamrat X.Y.Z.? Han är en präktig pojke, högt begåvad. Men jag är rädd för att det ändå aldrig blir något av honom. Han fladdrar och far från den ena kärleksupplevelsen till den andra. Det duger inte i den politiska kampen och inte i revolutionen. Jag skulle aldrig våga satsa på en kvinnas pålitlighet och uthållighet i striden, om hennes personliga kärlekshistoria vore sammanflätad med politiken. Inte heller skulle jag lita på en man som springer efter vartenda kjoltyg och blir förtrollad av varenda ung liten hona. Nej, sådant går inte alls ihop med revolutionen! Lenin for upp, slog handen i bordet och gick hastigt några steg fram och tillbaka i rummet.

– Revolutionen fordrar koncentration, en stegring av krafterna både hos massan och hos individen. Den accepterar inte orgiastiska förhållanden av den sorten som är normala för d'Annunzios dekadenta hjältar och hjältinnor. Ett otyglat sexualliv är borgerligt, ett tecken på förfall. Proletariatet är en klass i uppåtgående. Det behöver inte ruset, varken som bedövningsmedel eller som stimulans – varken den sexuella överretningens rus eller alkoholruset. Proletariatet kan och får inte glömma kapitalismens avskyvärdhet, dess ruttenhet och barbari. Sina starkaste impulser till kamp får det genom sitt klassläge, genom det kommunistiska idealet! Vad proletariatet behöver är klarhet, klarhet och åter klarhet! Därför upprepar jag ännu en gång, att vi inte vill veta av något slöseri, någon försvagning, någon utarmning av krafterna. Självbehärskning och självdisciplin är inte slaveri, inte heller då det gäller kärleken. Men förlåt mig, Clara! Jag har kommit långt bort från utgångspunkten för vårt samtal. Varför kallar ni mig inte till ordningen? Det är bekymren som sätter fart på min tunga.

Vår ungdoms framtid ligger mig så varmt om hjärtat. Den är en del av revolutionen. Och om skadeverkningar likt ogräsrötter kryper över till revolutionens värld från det borgerliga samhället, så är det bäst att ingripa i tid. Problemen vi talar om är förresten också en beståndsdel i kvinnofrågan.

Lenin hade talat mycket ivrigt och enträget. Varenda ord fick mig att känna att det kom direkt ur hjärtat, och det bekräftades av hans ansiktsuttryck. Emellanåt gav han sina tankar eftertryck genom en energisk handrörelse. Jag beundrade honom för att han jämsides med de allt överskuggande politiska frågorna kunde fästa så mycket avseende vid bisaker och ägna dem så mycket intresse, inte bara då det gällde Sovjetryssland utan också då det gällde de kapitalistiska staterna. Som den utomordentlige marxist han var, satte han varje liten beståndsdel, var och i vilken form den än uppenbarade sig, i samband med det stora och såg dess betydelse för helheten. Hans livsvilja och livsmål var helgjutna och som en oemotståndlig naturkraft var han inställd på detta enda: att påskynda revolutionen som ett massverk. Därför bedömde han allt efter den effekt det hade på revolutionens medvetna drivkrafter både på det nationella och på det internationella planet. Även om han hade full förståelse för det historiskt givna i de enskilda länderna och de olika utvecklingsetapperna, hägrade alltid den enda odelbara proletära världsrevolutionen för honom.

– Så synd att inte hundratals, ja, tusentals människor har fått höra det ni säger nu, kamrat Lenin! utbrast jag. Ni vet ju, att mig behöver ni inte omvända. Men vad det vore nyttigt både för våra vänner och ovänner att få höra era åsikter!

Lenin log godmodigt.

– Kanske jag kommer att tala eller skriva om de här frågorna någon gång, sade han. Längre fram – inte nu! Nu måste all min kraft och tid sättas in på annat. Det finns större och värre bekymmer. Kampen för Sovjetstatens vidmakthållande och tryggande är inte på långt när avslutad. Vi får lov att smälta att det har gått med kriget mot Polen som det har och göra det bästa möjliga av situationen. Wrangel står fortfarande i söder. Nåja, jag är alldeles övertygad om att vi klarar det. De engelska och franska imperialisterna och deras små vasaller kommer också att få sig en tankeställare. Men den svåraste delen av vår uppgift har vi framför oss, nämligen uppbyggnaden. I det sammanhanget kommer förresten de sexuella relationerna, äktenskapet och familjeproblemen att aktualiseras igen. Under tiden får ni slåss med dem var och när det behövs. Ni måste hindra att frågorna behandlas omarxistiskt och blir en grogrund för split och intriger. Och nu är jag äntligen framme vid ert arbete.

Lenin kastade en blick på klockan.

– Halva den tid jag hade beräknat åt er har redan gått, sade han. Jag har pratat för mycket.

Ni ska utarbeta riktlinjer för det kommunistiska arbetet bland kvinnorna. Jag känner till er principiella inställning och er praktiska erfarenhet. Vi kan därför fatta oss kort om ert arbete. Sätt igång bara! Hur hade ni tänkt er riktlinjerna?

Jag gav honom en kortfattad översikt. Han nickade flera gånger instämmande utan att avbryta mig. Då jag hade slutat, såg jag frågande på honom.

– Jag instämmer! sade han. Diskutera ert arbete med Zinovjev också! Det vore också bra om ni kunde lägga ram och diskutera saken vid ett sammanträde med våra ledande kommunistkvinnor. Synd att kamrat Inessa Armand inte är här, mycket synd. Hon är sjuk och har farit till Kaukasus. Då ni har diskuterat igenom riktlinjerna, ska ni skriva ner dem. Ni kommer att få råd av en kommission, och i sista hand blir det exekutivkommittén som fattar beslut. Jag delar helt och hållet er inställning och ska bara yttra mig på några punkter som jag anser viktiga. Jag tror de är viktiga också för det löpande agitations- och propagandaarbetet

som ska förbereda och genomföra framgångsrika aktioner. I riktlinjerna måste klart framhållas, att en verklig frigörelse av kvinnan bara är möjlig genom kommunismen. Att kvinnans nuvarande sociala och mänskliga ställning och den privata äganderätten är ouplösligt förbundna med produktionsmedlen måste starkt framhållas. Därmed dras en fast, outplånlig gränslinje mot den borgerliga kvinnosaken. Därmed är också utgångspunkten given för att kvinnofrågan uppfattas som en av den sociala frågan, arbetarfrågan, och vara fast knuten till den proletära klasskampen och revolutionen. Den kommunistiska kvinnorörelsen måste i sig bli en massrörelse, en del av den allmänna massrörelsen, inte bara bland proletärerna utan bland alla som överhuvudtaget är utnyttjade och förtryckta, alla som är offer för kapitalismen eller något annat maktförhållande. Däri ligger också kvinnorörelsens stora betydelse för proletariatets klasskamp och dess historiska skapelse: ett kommunistiskt samhälle. Vi har all anledning att vara stolta över att det finns en elit av revolutionära kvinnor i partiet och den kommunistiska internationalen. Men det är inte huvudsaken. Vi måste också vinna de miljontals förvärvsarbetande kvinnorna i städerna och på landsbygden för vår sak, för våra strider och alldeles speciellt för samhällets kommunistiska omvandling. Utan kvinnorna kan det aldrig bli någon verklig massrörelse.

Det organisatoriska framgår ur vår ideologiska uppfattning; inga särskilda föreningar för kommunistkvinnor. En kvinnlig kommunist är medlem av partiet liksom den manlige kommunisten. Med samma skyldigheter och samma rättigheter. Det kan inte finnas några delade meningar om den saken. Men vi får ändå inte bortse från det faktum att partiet behöver organ, arbetsgrupper, kommissioner, utskott, avdelningar eller vad ni vill kalla dem, som har till särskild uppgift att väcka de många kvinnorna, knyta dem till partiet och ständigt hålla dem under partiets inflytande. Därtill fordras givetvis att vi arbetar systematiskt bland kvinnorna. Vi måste skola dem som har väckts och vinna och utrusta dem för den proletära klasskampen under kommunistiska partiets ledning. Jag tänker då inte bara på proletärkvinnorna som arbetar i fabriker eller står vid den husliga härden utan också på småbrukarhustrur och småborgerliga kvinnor inom olika skikt. De är också kapitalismens offer, mer än någonsin nu efter kriget. Att dessa kvinnomassor inte är politiskt intresserade utan osociala och psykologiskt efterblivna, isolerade inom sitt verksamhetsområde och hela sin livsform är ett oförnekligt faktum, som det vore oklokt, mycket oklokt, att inte beakta. Vi behöver särskilda grupper som arbetar bland kvinnorna, särskilda agitationsmetoder och organisationsformer. Det är inte feminism utan praktisk revolutionär förnuftsmässighet.

Jag svarade Lenin att hans anvisningar var värdefulla och uppmuntrande för mig. Många för övrigt mycket goda kamrater satte sig på det bestämdaste emot att partiet skulle skapa särskilda organ för ett planmässigt arbete bland kvinnorna. De betraktade det som en återgång till socialdemokratin, ett återfall i den traditionella kvinnosaken. De gjorde gällande, att eftersom kvinnorna principiellt är likaberättigade inom de kommunistiska partierna, bör de också delta i arbetarmassornas verksamhet överhuvudtaget, utan någon differentiering. Kvinnorna bör räknas gemensamt med männen, på samma villkor som de. Alla agitatoriska och organisatoriska hänsyn som Lenin hade nämnt, betecknade de som opportunist, ett avfall från och ett förräderi mot de fundamentala principerna.

– Det där är ingen nyhet och inget argument, svarade Lenin. Ni får inte låta vilseleda er av det. Varför finns det aldrig – inte ens här i Sovjetryssland – lika många kvinnor som män i partiet? Varför finns det så få organiserade arbeterskor? Det är fakta som får en att fundera. Att vilja hindra upprättandet av oumbärliga specialorgan för vårt arbete bland kvinnorna hör också till den mycket principiella, mycket radikala inställningen hos våra kära vänner i kommunistiska arbetarpartiet. Enligt dem får det bara finnas en enda organisationsform: arbetarunionen. Jag känner till det där! På den principen åberopar sig många revolutionärt sinnade, men oklara hjärnor, så fort de inte riktigt begriper, det vill säga när deras förstånd

inte fattar att man måste ta hänsyn till nyktra fakta. Hur kan dessa den ”rena principens” väktare överhuvudtaget finna sig tillrätta med våra revolutionspolitiska, historiskt påtvingade nödvändigheter? Allt deras prat blir meningslöst inför en tvingande nödvändighet. Vi kan inte utöva den proletära diktaturen utan att ha miljontals kvinnor med oss. Vi kan inte heller åstadkomma någon kommunistisk uppbyggnad utan dem. Därför måste vi finna vägen till dem, vi måste forska och söka ända tills vi finner den rätta vägen.

Därför är det också riktigt att vi ställer krav för kvinnornas räkning, inte bara ett minimalt reformprogram i socialdemokratins, andra internationalens, anda. Vi får inte bekänna oss till tron att den borgerliga härligheten skall bestå för evigt, inte ens till att den skall bli långvarig. Inga försök får göras att lugna ner kvinnorna med reformer och locka bort dem från den revolutionära kampens väg. Det vore reformistisk humbug, absolut inget annat! Våra krav bottenar i de praktiska slutsatser vi har dragit av kvinnornas trängande nödläge, den borgerliga samhällsordningens skändliga förödmjukande av kvinnorna, därför att de är svaga och rättslösa. Vi visar att vi är medvetna om nödläget, om kvinnans förtryckta situation och mannens förmånsställning. Vi visar att vi avskyr, ja, verkligen avskyr sakernas nuvarande tillstånd och är villiga att befria den förtryckta, plågade, arbetande kvinnan, arbetar hustrun, småborgarkvinnan, ja, ibland till och med kvinnan i de besuttna klasserna. Att vi kräver rättigheter och sociala reformer av det borgerliga samhället för kvinnornas del, visar att vi förstår kvinnornas situation och kommer att ta hänsyn till deras intressen under en proletär diktatur. Givetvis inte som beskedliga förmyndare och reformister – absolut inte – utan som revolutionärer som vill att kvinnorna skall vara likaberättigade och medverka till omdaning av samhället och dess ideologiska överbyggnad.

Jag försäkrade att jag delade Lenins uppfattning, men att den säkert skulle stöta på motstånd. Alla de osäkra och ängsliga skulle förkasta den som betänklig opportunist. Inte heller ville jag förneka att våra nuvarande krav för kvinnornas del skulle kunna missuppfattas och feltolkas.

– Än sen då! utbrast Lenin lite irriterat. Den risken finns alltid, vad man än säger eller göra. Om vi av fruktan låter hindra oss från att göra det som är ändamålsenligt och nödvändigt, kan vi lika gärna bli indiska pelarhelgon. Sitta stilla, för allt i världen sitta stilla, så vi inte trillar ner från våra principers höga pelare! I det här fallet kommer det inte bara an på vad vi kräver utan också på hur vi gör det. Det tror jag att jag har gjort tillräckligt klart. Att vi inte bara propagandistiskt ska rabbla upp våra krav för kvinnornas räkning, som bönerna i en rosenkrans, säger sig självt. Nej, allt efter omständigheterna måste vi kämpa än för det ena, än för det andra. Givetvis alltid i överensstämmelse med de allmänna proletära intressena.

Sådana strider ställer oss alltid i opposition mot den aktningvärda bourgeoisin och dess inte mindre aktningvärda reformivrande lakejer. De tvingas att antingen delta i kampen under vår ledning – vilket de inte vill – eller att avslöja sig själva sådana de är. Striden avgränsar oss alltså klart från dem och vi visar vår kommunistiska uppsyn. Därmed vinner vi förtroende hos massor av kvinnor, hos kvinnor som känner sig utsugna, förslavade och förtrampade genom mannens överhöghet, genom företagarnas makt, genom hela det borgerliga samhället. De arbetande kvinnorna, förrådade och övergivna av alla, kommer att inse att de måste kämpa tillsammans med oss. Jag behöver väl inte svära på, eller be er svära på, att kampen för kvinnornas krav kommer att knytas samman med målet – att erövra makten och upprätta den proletära diktaturen? Det är i närvarande stund vårt A och O. Den saken är klar, alldeles självklar! Men det skapande folkets breda kvinnomassa kommer inte att känna sig oemotståndligt lockad att delta i vår kamp för att erövra statsmakten, om vi nöjer oss med att bara jämt och ständigt trumpeta ut våra krav, vore det så med Jerikos basuner. Nej, vi måste uppnå, att vår politiska utmaning i kvinnornas medvetande förknippas med arbetarkvinnornas egna lidanden, behov och önskningsar. De måste lära sig förstå vad den proletära diktaturen

innebär för dem själva – fullkomlig jämlikhet med mannen både lagligen och i det praktiska livet, inom familjen och i samhället – bourgeoisins krossande.

– Det har Sovjetryssland bevisat, utbrast jag. Det blir vårt storslagna exempel!

– Sovjetryssland har gett våra krav för kvinnornas del en ny belysning, svarade Lenin. Under proletariats diktatur är kraven inte längre stridsämnen mellan proletariatet och bourgeoisin, då de är uppfyllda är de grundstenar i det kommunistiska samhällsbygget. Det kommer att visa kvinnorna utomlands hur avgörande viktigt det är att proletariatet övertar makten. Skillnaderna i villkor här och där klart framhävas, om de kvinnliga massorna ska kunna vinnas för proletariatets revolutionära klasskamp. Kvinnornas mobilisering, klart och principiellt medvetet genomförd, på en fast organisatorisk grundval, är en livsviktig fråga för de kommunistiska partierna och deras segrar. Men vi ska inte lura oss själva. Våra nationella sektioner saknar än så länge den rätta förståelsen för detta. De står slappt avvaktande inför uppgiften att skapa en massrörelse bland yrkesarbetande kvinnor under kommunistisk ledning. De begriper inte att utvecklandet och ledandet av en sådan massrörelse är en viktig beståndsdel i partiets verksamhet, ja, att det utgör hälften av allt partiarbete. Om de någon gång erkänner nödvändigheten och värdet av en stark målmedveten kommunistisk kvinnorörelse är det bara en platonisk bekännelse med läpparna, de ser det inte som en viktig arbetsuppgift och en skyldighet för partiet.

Den agitatoriska propagandistiska verksamheten bland kvinnorna, att väcka och revolutionera dem, tycker de är en bisak, en kvinnornas egen angelägenhet. Man skyller enbart på kvinnorna själva för att det inte går fortare framåt och med större kraft. Det är fel, i grunden fel! Det är ren separatism, kvinnlig jämlikhet *à rebours*, som fransmannen säger, rena motsatsen till jämlikhet. Vad är det då som ligger bakom en så förvänd uppfattning hos våra nationella sektioner? (Jag talar inte om Sovjetryssland). Jo, det är ingenting annat än förakt för kvinnan och hennes prestationer. Just det! Tyvärr kan man säga om många av våra kamrater: skrapa lite på kommunisten, så kommer farisén fram! Man måste förstås skrapa på hans ömmaste punkt, hans inställning till kvinnan. Bästa beviset är, att männen så lugnt åser hur kvinnorna stannar i växten genom sitt futtiga enformiga tidsödande och slitsamma arbete i det enskilda hushållet, hur de blir andligen förkrympta och svaga, hur deras hjärtas slag blir långsamma och viljan försvagad. Jag talar naturligtvis inte om damerna i bourgeoisin, som vältrar över allt husligt arbete, barnavården inbegripen, på betald arbetskraft. Det jag säger gäller den stora massan av kvinnor, till och med de arbetarhustrur som kanske hela dagarna står i en fabrik och själva förtjänar pengar.

Inte många män – inte ens bland proletärerna – tänker på hur mycket de skulle kunna minska kvinnans mödor och besvär, ja, rentav befria henne helt, om de gav henne ett handtag med hennes ”kvinnoarbete”. Nej, det skulle gå ut över männens ”rättigheter”, deras ”värdighet”. För dem är det självklart att de ska ha sin ro och sin bekvämlighet. Kvinnan offerar sig dagligen på tusentals obetydliga sysslor i hemmet. Mannens gamla herravälde finns kvar i det fördolda. Objektivt sett tar hans slavinna hämnd – också i det fördolda. Kvinnans efterblivenhet, hennes bristande förståelse för mannens revolutionära ideal, minskar hans kamplust och hans beslutsamhet, gnager dem som små maskar och förstör dem, omärkligt och långsamt, men säkert. Jag vet hur en arbetare lever – inte bara ur böckerna. Vårt kommunistiska arbete bland kvinnorna, allt vårt politiska arbete, måste också omfatta arbetet att uppfostra männen i stor skala. Vi måste avskaffa mannens djupt rotade övervälde både inom partiet och ute bland massorna. Det hör till vår politiska uppgift, liksom att utbilda en stab manliga och kvinnliga kamrater som är grundligt skolade, både teoretiskt och praktiskt, och kan genomföra och leda partiverksamheten bland arbetarkvinnorna.

På min fråga hur förhållandena var i Sovjetryssland i det avseendet svarade Lenin:

– Den proletära diktaturens regering i förbund med kommunistiska partiet och fackföreningarna sätter naturligtvis in alla sina krafter på att övervinna människornas föråldrade åsikter och försöka avskaffa den gamla okommunistiska inställningen. Kvinnans och mannens fulla jämlikhet inför lagen är en självklarhet. På alla områden ser man en uppriktig strävan efter att likaberättigandet skall genomföras. Vi inlemmar kvinnorna i den sociala ekonomin, förvaltningen, lagstiftningen och regeringen. Alla kurser och all bildningsverksamhet som kan höja arbetsprestationerna och de sociala prestationerna står öppna för dem. Vi bygger gemensamhetskök och offentliga beshisningar, tvätt- och reparationsanstalter, barnkrubbor, barnträdgårdar, barnhem, skolor av olika slag, vi gör kort sagt allvar av vårt programmatiska krav att de ekonomiska och uppfostrande funktionerna ska överföras från det enskilda hushållet till samhället. Därigenom befrias kvinnan från det gamla hemslaveriet och från allt beroende av mannen; allt efter begåvning och anlag kan hon delta i samhällelig verksamhet. Barnen får gynnsammare utvecklingsmöjligheter än hemma. Vi har världens mest utvecklade arbetarskyddslagstiftning för kvinnor och den övervakas av de organiserade arbetarkornas ombudsmän. Vi bygger barnbördshus, mödra- och spädbarnshem och mödravårdscentraler, lär ut småbarnsvård, håller utställningar om mödra- och spädbarnsskydd och liknande. Vi gör alla tänkbara ansträngningar för att lösa de oförsörjda arbetslösa kvinnornas problem.

Vi vet mycket väl att det inte är särskilt mycket, om man jämför det med vad de arbetande kvinnorna behöver, och att det inte på långt när räcker till för att kvinnorna verkligen skall bli fria. Ändå är det oerhört stora framsteg, jämfört med hur det var i det tsarist-kapitalistiska Ryssland. Det är till och med mycket jämfört med vad man uppnått i de länder där kapitalismen fortfarande härskar oinskränkt. Vi har tagit de första stegen i rätt riktning och kommer konsekvent och med all energi att fortsätta på den vägen, det kan ni lita på! För varje dag som går märks det allt tydligare i Sovjetstaterna, att man inte kommer någon vart utan att ha med sig de miljontals kvinnorna. Ni kan tänka er in i vad det betyder i ett land som Sovjetryssland, där gott och väl 80 % av befolkningen är jordbrukande. Jordbruk i liten skala förutsätter enskilda hushåll, där kvinnan är bunden. I det avseendet kommer ni att få det mycket bättre och lättare än vi. Förutsatt att också era proletärer äntligen lär sig begripa, att tiden är mogen för ett maktövertagande, en revolution. Men även om vi har stora svårigheter, ger vi inte upp. Våra krafter växer med svårigheterna. Erfarenheten kommer också att lära oss hitta nya utvägar för att befria kvinnomassorna. Den kamratliga solidariteten i Sovjetstaten kommer att uträtta underverk. Jag menar förstås den kamratliga solidariteten i kommunistisk, inte i borgerlig mening, sådan som reformisterna predikar den; deras revolutionära entusiasm har ju dunstat bort som billig ättika. Personliga initiativ måste gå hand i hand med kamratlig solidaritet, de måste smälta samman till gemensam verksamhet. Under proletariatets diktatur, genom den sig förverkligande kommunismen, kommer kvinnans befrielse att äga rum också på landsbygden. Jag väntar mig mycket av industrins och lantbrukens elektrifiering, som verkligen är ett storslaget projekt. Svårigheterna vid genomförandet är stora, oerhört stora. Massornas väldiga latent kraft måste mobiliseras för att vi skall kunna bemästra dem. De miljontals kvinnorna måste bidra med sina krafter.

Minst två gånger hade det knackat på dörren under de senaste tio minuterna. Lenin bara fortsatte att tala. Nu öppnade han dörren och ropade:

– Jag kommer strax! Han vände sig om, såg på mig och sade skämtsamt:

– Vet ni vad, Clara, jag tänker utnyttja det faktum att jag har varit tillsammans med en kvinna och ursäkta mig för att jag är försenad genom att skylla på den kända kvinnliga pratsamheten. Fast den här gången var det sannerligen inte den kvinnliga utan den manliga parten som pratade. Förresten ska jag ge er betyget att ni verkligen kan konsten att lyssna.

Då jag skulle gå och Lenin hjälpte mig på med kappan sade han omtänksamt:

– Ni borde klä er lite varmare. Moskva är inte detsamma som Stuttgart! Ni behöver nog någon som ser efter er! Gå bara inte och förkyl er nu! På återseende! Han skakade kraftigt hand med mig.

Ungefär två veckor senare hade jag ännu ett samtal med Lenin om kvinnorörelsen. Lenin besökte mig. Besöket var oväntat som alltid, en improvisation mitt uppe i hans enorma arbete som den segerrika revolutionens ledare. Han såg mycket jäktad och bekymrad ut. Wrangel var ännu inte helt besegrad och storstädernas livsmedelsförsörjning var ett besvärligt problem för Sovjetregeringen.

Lenin frågade hur det hade gått med mina riktlinjer eller teser. Jag berättade att en stor kommission hade sammanträtt i vilken alla ledande kommunistkvinnor i Moskva deltagit och sagt sin mening. Våra riktlinjer var klara och skulle inom kort behandlas i en liten kommitté. Lenin tyckte att vi borde sträva efter att få frågan behandlad så grundligt som möjligt på Tredje världskongressen. Det skulle vara nog för att övervinna en mängd fördomar hos kamraterna. Men först och främst måste kommunistkvinnorna själva hugga i, och det energiskt. – Inte stå och kvittra som snälla tanter, utan tala högt och tydligt, som riktiga kämpar! utropade Lenin entusiastiskt. En kongress är inte en salong där kvinnorna lyser med sin charm, så som de gör i romanerna, det är en stridsplats där vi kämpar för insikt om den revolutionära handlingen. Visa att ni kan kämpa! I första hand, naturligtvis, mot fienderna, men också inom partiet, om det behövs. Det gäller ju den stora massan av kvinnor. Vårt ryska parti kommer att stöda alla förslag och åtgärder som kan hjälpa oss att vinna kvinnorna. Om vi inte får kvinnorna med oss, kan det hända att motrevolutionärerna istället lyckas få dem med sig mot oss. Det borde vi alltid ha i minnet.

– Här i den revolutionära miljön med dess rikt flödande liv, dess snabba och starka puls, har jag fått iden till en stor internationell aktion bland de kvinnliga arbetarmassorna, sade jag. Särskilt inspirerad har jag blivit av era stora partilösa kvinnokonferenser och kongresser. Vi borde våga försöket att överflytta dem från det nationella till det internationella planet. Faktum är att världskriget och dess sviter har verkat ytterst omskakande på kvinnorna inom alla sociala klasser och skikt. Kvinnomassorna har råkat i jäsning, satts i rörelse. De har haft svåra bekymmer för livsuppehållet och livsinnehållet och ställts inför problem som de flesta aldrig ens hade anat och mycket få av dem haft erfarenhet av. Det borgerliga samhället kan inte ge några tillfredsställande svar på deras frågor. Det kan bara kommunismen. Det borde vi göra klart för alla kapitalistländernas kvinnor och för det ändamålet borde vi ordna en partilös internationell kvinnokongress.

Lenin svarade inte genast. Han funderade med inåtvänd blick, munnen sammanpressad och underläppen något framskjuten.

– Ja, sade han sedan, Det borde vi verkligen! Det är en utmärkt idé. Men inte ens den mest utomordentliga idé tjänar någonting till om den inte blir förverkligad. Har ni funderat på hur den skall förverkligas? Hur hade ni tänkt er det?

Jag lade utförligt fram mina planer för Lenin.

– Till att börja med skulle vi bilda en kommitté av kommunistkvinnor från olika länder i ständig och nära kontakt med de nationella sektionerna. Kommittén skulle planera, förbereda och dra nytta av kongressen. Om kommittén redan från början ska arbeta officiellt och allmänt är en fråga som måste diskuteras. Första uppgiften för de olika ländernas medlemmar skulle emellertid bestå i att, tillsammans med alla fackligt organiserade arbetarskors ledarinnor, den politiska proletära kvinnorörelsen och borgerliga kvinnoorganisationer av olika inriktning, ta kontakt med ansedda kvinnliga läkare, lärare, författare och så vidare och bilda ett nationellt

partilöst förberedelse- och arbetsutskott. Ett internationellt utskott skulle bildas av medlemmar i de nationella kommittéerna för förberedelsearbetet till den internationella kongressen och för att kalla folk, samt fastställa dagordning, ort och datum för kongressen. Kongressen skulle enligt min åsikt i första rummet behandla: kvinnans rätt till förvärvsarbete. I det sammanhanget skulle man dra fram sådana frågor som arbetslösheten, lika lön för lika arbete, laglig åttatimmarsdag, arbeterskeskydd, fackförenings- och yrkesorganisation, socialhjälp för mödrar och barn, sociala åtgärder för husmödrars och mödrars avlastning, och så vidare. Dessutom borde man på dagordningen ha: kvinnans ställning i äktenskapslagstiftning och offentlig-politisk lag.

Jag motiverade mina förslag och fortsatte med att förklara att och hur de olika ländernas nationella utskott grundligt skulle förbereda kongressen genom en planmässig kampanj vid sina möten och i pressen. En sådan kampanj vore särskilt viktigt för att man skulle kunna nå den stora massan av kvinnor, få dem att på allvar intressera sig för de problem som diskuteras och fästa deras uppmärksamhet på kongressen och därmed på kommunismen och den kommunistiska internationalens partier. Kampanjen skulle vara inriktad på yrkeskvinnorna, de arbetande kvinnorna inom alla sociala skikt, den skulle tjäna till att locka kvinnliga företrädare för olika tänkbara organisationer och delegerade från offentliga kvinnoföreningar till kongressen och till att medarbeta. Kongressen skulle bli en "folkets representation" i helt annan mening än de borgerliga parlamenten.

Givetvis skulle kommunisterna vara inte bara den pådrivande utan framför allt den ledande kraften i förberedelsearbetet. De skulle få det mest energiska stöd av våra sektioner. Detsamma skulle naturligtvis gälla för de internationella utskottens arbete, för själva kongressarbetet och för kongressens grundliga utnyttjande. I samband med alla frågor på dagordningen skulle kommunistiska teser respektive resolutioner läggas fram, principiella och skarpslipade och samtidigt sakligt motiverade, med vetenskaplig behärskning, på grundval av sociala fakta. Teserna skulle ha diskuterats i förväg och godkänts av den kommunistiska internationalens exekutiv.

De kommunistiska lösningarna och slagorden skulle komma att stå i centrum för kongressarbetet och den offentliga uppmärksamheten. Efter kongressen skulle de föras ut till kvinnornas breda massa genom agitation och propaganda och bli bestämmande för internationella massaktioner av kvinnor. En ovillkorlig förutsättning var förstas, att kommunistkvinnorna alltid, i alla utskott och under själva kongressen skulle uppträda som en fast sluten enhet och samverka efter klara, oryggliga principer. Ingen skulle få företa sig något på egen hand.

Lenin hade nickat instämmande flera gånger under mina utläggningar och ibland gjort små gillande inpass.

– Kära kamrat, jag tycker det verkar som om ni hade tänkt igenom saken noga politiskt sett och också i stort sett organisatoriskt. Jag är alldeles övertygad om att en sådan kongress i nuvarande situation skulle kunna uträtta underverk. Den kunde ge oss möjlighet att knyta breda kvinnolager till kommunismen, särskilt de många förvärvsarbetande kvinnorna, industriarbeterskor, husmödrar och likaså lärarinnor och andra kvinnliga tjänstemän. Det vore bra, mycket bra! Tänk bara vilken verkan det skulle ha vid stora ekonomiska strider eller vid politiska strejker! Vilket makttillskott de revolutionära proletärerna skulle få genom anslutning av de medvetet upproriska kvinnomassorna! Det förutsätter förstas, att vi kan värva dem för vår sida och få dem att stanna. Det vore en stor vinst, en alldeles enorm vinst! Men vad säger ni om det jag nu tänker fråga? Statsmakterna kommer troligen att se kongressarbetet med oblida ögon och försöka hindra er. Men de vågar väl knappast gå brutalt tillväga. Vad som kan komma från det hållet skrämmer er säkert inte. Men är ni inte rädd för att

kommunistkvinnorna i utskotten och på själva kongressen kommer att visa sig underlägsna de i antal överlägsna borgerliga och reformistiska kvinnorna, som utan tvivel har mycket större rutin? Och framför allt: har ni verkligen så stor tilltro till våra kvinnliga kamraters marxistiska skolning, att ni tror er kunna rekrytera en stödtrupp ur deras krets, som kan bestå kampen med den äran?

Jag svarade att myndigheterna nog knappast skulle använda den pansrade näven mot kongressen. Oförskämdhet och brutalitet skulle bara vara oss till nytta agitatoriskt. Mot de i antal överlägsna ickekommunistiska elementen och deras rutin skulle vi kommunistkvinnor kunna ställa upp den historiska materialismens vetenskapliga överlägsenhet då det gäller förståelsen för och genomlysningen av de sociala problemen, våra ihärdiga krav på deras lösning samt sist och icke minst genom att vi kunde peka på den proletära revolutionens seger i Ryssland och dess fundamentala arbete för kvinnans frigörelse. Vissa kamraters svagheter och brister ifråga om skolning och mognad kunde utjämnas genom planmässigt förberedelse- och samarbete. I det avseendet väntade jag mig mest av de ryska kommunistkvinnorna. De skulle bli vår falangs fasta kärna. Tillsammans med dem skulle jag våga mig på mycket värre saker än kongressdrabbningar. Förresten skulle vår faktiska kamp skjuta kommunismen i förgrunden, den skulle ha en utomordentlig propagandaeffekt och dessutom skapa anknytningspunkter för framtida arbete.

Lenin skrattade hjärtligt.

– Alltid lika entusiastisk för de ryska kommunistkvinnorna! Ja, ja, gammal kärlek rostar aldrig. Förresten tror jag ni har rätt i sak. Till och med ett nederlag efter en het strid vore en fördel och kunde förbereda kommande erövringar bland de kvinnliga arbetarmassorna. Allt som allt rör det sig om ett företag som är värt insatsen. Vi kommer aldrig att kunna förlora helt. Men naturligtvis hoppas jag på en seger, jag önskar en seger av hela mitt hjärta. Den skulle betyda en oerhörd förstärkning av vår makt, ett vidgande och stärkande av stridsfronten och den skulle skapa liv, rörelse och aktivitet i våra egna led. Sådant är alltid nyttigt. Dessutom skulle kongressen framkalla och stegra oron, osäkerheten, motsättningarna och konflikterna i de borgerligas och deras reformistiska vänners läger. Tänk bara, hur många olika sorters kvinnor som skulle få träffa ”revolutionshyenorna” och, om allt går bra, utsättas för deras inflytande; städade, tama, socialdemokratiska kvinnor under Scheidemanns, Diffmans och Legiens ledarskap, fromma kristliga kvinnor, välsignade av påven eller bekännande sig till Luther, livslevande geheimerådsdöttrar och nybakade regeringsrådinnor, pacifistiska engelska ladies och lidelsefulla franska kvinnosakskvinnor. Vilken bild av kaos och av förfallet inom den borgerliga världen skulle kongressen inte ge! Vilken bild av de borgerligas hopplöshet och brist på utvägar! Kongressens slutresultat skulle bli stegrade motsättningar och därmed en försvagning av motrevolutionens krafter. All försvagning av fiendens krafter innebär en förstärkning av vår egen makt. Jag röstar för kongressen, ni får tala med Zinovjev om saken. Han kommer säkert att inse hur viktig den är. Vi ska stödja er av alla krafter. Alltså, sätt igång bara, och lycka till med kampen!

Sedan talade vi om situationen i Tyskland, särskilt om de gamla spartakisternas förestående ”förlikningskongress” med de oavhängigas vänsterflygel. Därpå skyndade Lenin iväg, men i förbifarten hälsade han vänligt på några kamrater som satt och arbetade i ett rum han måste passera.

Också kamrat Zinovjev godkände min plan. Jag satte förhoppningsfullt igång med förberedelsearbetet. Men tyvärr strandade kongressen på motståndet från de tyska och bulgariska kommunistkvinnorna, som då för tiden bar upp den bästa kommunistiska kvinnorörelsen utanför Sovjetryssland. De vägrade delta i kongressen. Då jag meddelade Lenin detta, svarade han:

– Det var synd, verkligen synd! Kommunistkvinnorna har försuttit ett utomordentligt tillfälle att ge kvinnornas breda massa ett hoppets perspektiv och få dem att delta i proletäreernas revolutionära strider. Vem vet när ett så gynnsamt tillfälle kan yppa sig nästa gång? Man ska smida medan järnet är varmt. Men uppgiften kvarstår. Ni måste finna en väg till alla de kvinnor som har hamnat i ett fruktansvärt elände genom kapitalismen. Ni måste ovillkorligen finna en utväg! Det är ett krav man inte kan komma ifrån. Utan en organiserad massverksamhet under kommunistisk ledning kan segern över kapitalismen inte vinnas, kommunismen kan inte byggas upp. Därför måste också de slumrande kvinnomassorna äntligen sätta sig i rörelse.

Det revolutionära proletariatets första år utan Lenin har gått. Det har visat styrkan i hans verk, ledarens allt överskuggande genialitet. Det har fått oss att känna hur stor och oersättlig den lidna förlusten är. Kanonskott förkunnar den mörka stund för ett år sedan, då Lenin för alltid slöt sina långt och djupt skådande ögon. Jag ser ändlösa tåg av allvarliga män och kvinnor ur det arbetande folkets led dra förbi Lenins vilorum. Deras sorg är min, är miljoner människors. Men ur smärtan som jag upplever på nytt, stiger hans minne fram med överväldigande styrka, så verkligt att det plågsamma nuet försvinner. Jag minns varje ord Lenin yttrade vid våra samtal. Jag ser varje skiftning i hans ansikte. Och nu måste jag skriva, jag måste! – Fanor sänks vid Lenins viloläger, fanor som är färgade av revolutionskämparnas blod. Lagerkransar läggs ned. Och till den hyllningen fogar jag dessa mina enkla sidor.

Moskva, i slutet av januari 1925

Clara Zetkin